

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті розглянуто проблеми підвищення прибутковості, пов'язані з фінансовою кризою, а також запропоновано шляхи підвищення прибутковості комерційних банків.

В статье рассмотрены проблемы повышения прибыльности, связанные с финансовым кризисом, а также предложены пути повышения прибыльности коммерческих банков.

The problems of increase of profitability connected with a financial crisis are considered in the article. Also there are offered the ways of increase of profitability of commercial banks.

Прибуток, як найважливіша категорія ринкових відносин, характеризує економічний ефект, має стимулююче значення, а також є одним із джерел формування бюджетів різних рівнів. В умовах переходу до ринкової економіки питання, пов'язані з аналізом прибутковості банку, мають важливе практичне значення.

Незадовільний рівень прибутковості банку є причиною його неплатоспроможності, погіршення ефективності роботи банку і можливого банкрутства. Разом з тим, надлишкові активи банку є перешкодою для його ефективного розвитку і приводять до незапланованих витрат та зайвих резервів.

Відомо, що банківський прибуток є одним із найважливіших показників ефективності функціонування банку, його стабільності. У ньому зацікавлені всі учасники економічного процесу. Розмір банківського прибутку хвилює акціонерів, тому що він є показником отриманого доходу на інвестований ними капітал. Вкладникам прибуток гарантує стабільний дохід і впевненість у завтрашньому дні, оскільки збільшення резервів і власних коштів банку свідчить про його стабільність. Позичальники також зацікавлені в прибутках банку, адже таким чином зростають їх власні накопичення.

Банківський прибуток формується у результаті здійснення кредитних, розрахункових, грошових операцій та інших видів діяльності банків. Він є джерелом виплати дивідендів акціонерам, створення фондів банку, базою підвищення добробуту банківських працівників [2].

Прибуток комерційного банку – це фінансовий результат діяльності банку у вигляді перевищення доходів над витратами.

Світова фінансова криза розпочалась у 2007 році з обвалу ринку іпотечних кредитів у США.

Обвал ринку нерухомості, стрімке зростання кількості неповернених кредитів, банкрутство кредитних фондів, списання світовими банками сотень мільярдів доларів збитків, обвал фондових ринків, ріст цін на енергоносії, прискорення темпів світової інфляції та зниження темпів росту світової економіки – всі ці події є взаємопов'язаними і відбулися за період менше 1 року. Фактично, надзвичайно тісна взаємопов'язаність та переплетеність фінансових систем призвела до того, що криза на американському ринку переросла у кризу світової економіки.

Відповідно, криза такого масштабу не могла не зачепити економіку України, яка інтегрована у світову економіку. Незважаючи на заяви багатьох експертів, що світова криза не вплинула на економіку нашої держави, насправді криза призвела до відчутних наслідків. По-перше, українські банки зіштовхнулися із кризою ліквідності через обмеження доступу до закордонних кредитів, які кілька останніх років були основним джерелом збільшення обсягів кредитування. По-друге, криза в житловому будівництві, викликана значним скороченням іпотечного кредитування банками та побоювання щодо повторення американської іпотечної кризи в Україні. По-третє, ріст цін на енергоносії надзвичайно серйозно впливає на всю економіку України, оскільки автоматично призводить до зростання цін на більшість товарів та послуг, вироблених в Україні. І по-четверте, через досить значний рівень інтегрованості економіки України в загальносвітову економіку, зростання рівня світової інфляції суттєво вплинуло на ріст інфляції в Україні [6].

Відповідно до цього можна відмітити, що наслідки світової фінансової кризи істотно вплинули на банківський сектор і, таким чином,

спростували оптимістичні прогнози як учасників ринку, так і фінансових аналітиків. І однією зі складових економічного занепаду України експерти називають проблеми в банківському секторі. Серйозні ж проблеми у банків були помітні за результатами підсумків їхньої роботи за три квартали 2008 р.. Так, за даними НБУ (табл. 1), зі 182 банків країни із січня до жовтня 2008 р. збитків зазнали такі банки: «Кредобанк» (42,163 млн грн), «КредитІнвестБанк» (9,266 млн грн), Міжнародний інвестиційний банк (3,481 млн грн), «Факторіал-Банк» (2,591 млн грн) та банк «Фамільний» (1,488 млн грн) [7].

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України за 01.01.2008 рік

Назва показника	Показники		
	01.01. 2006 р.	01.01 2007 р.	01.01. 2008 р.
Кількість зареєстрованих банків	165	176	182
Вилучено з державного реєстру банків (з початку року)	4	1	6
Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	20	20	19
Кількість діючих банків	160	165	170
Із них: з іноземним капіталом	19	23	35
У тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	7	9	13
Доходи, млн грн	20072	27537	41645
Витрати, млн грн	18809	25367	37501
Результат діяльності, млн грн	1263	2170	4144
Рентабельність активів, %	1,07	1.31	1.61
Рентабельність капіталу, %	8,3	10.39	13.52
Чиста відсоткова маржа, %	4,90	4.90	5.30
Чистий спред, %	5,72	5,78	5.76

Єдиний фінансовий заклад, який отримав від'ємний чистий відсотковий дохід – «Дельта-Банк» (мінус 40,518 млн грн). Крім того, за даними НБУ, «БрокБізнесБанк» помітно знизив

обсяг активів, опустившись за цим показником з 11-го на 17-те місце в рейтингу банків. Порівняно з 1 липня 2008 р., активи банку впали з 16,52 млрд грн до 13,641 млрд грн, або майже на 20 %. Перепади в показниках також зафіксовано і у «ПриватБанку». Його резерви та капіталізовані дивіденди у власному капіталі впали на 1,456 млрд грн, тобто до 411,196 млн грн. А втім, за словами як учасників ринку, так і банківських аналітиків та фінансистів, за підсумками року збитків зазнає більше банків, адже в листопаді – грудні 2008 р. наслідки світової кризи для банківського сектору були найвідчутнішими і можуть перевищити досить позитивну динаміку банківської ліквідності. Дані НБУ підтверджують, що проблема залучення позик для більшості українських підприємств наразі неактуальна. У січні-серпні 2008 р. обсяг виданих компаніям позик зріс на 27,3 %. Швидкість збільшення кредитного портфеля незначно сповільнилася порівняно з першими 8 місяцями минулого року (тоді зростання становило 33,3 %). Обсяг іноземних позик збільшується ще швидше, ніж внутрішніх. У I півріччі зовнішній борг компаній зріс на \$ 7,3 млрд, тоді як за аналогічний період 2007-го тільки на \$ 3,9 млрд. Хоча деякі топ-менеджери зараз самі обмежують приплив позикових грошей через високі ризики [4, с. 68-69]. На початку року для банків ніщо не віщувало загроз: вони нарощували активи за рахунок прибутків від кредитування населення – іпотека, автокредитування, споживчі кредити. Однак уже з травня 2008 р. НБУ, остерігаючись зростання частки проблемних кредитів, посилив вимоги до банків щодо обсягів резервування коштів під кредити. Це вміть позначилося на ринку – банки почали підвищувати ставки на кредити та ускладнювати умови отримання ще донедавна доступних позичок. Так, з початку року іпотечні кредити подорожчали в гривнях до 30 % (з 20 % – на початок року – «Хрещатик») і до 20 % (з 13 %) подорожчала іпотека в доларах та євро. Водночас банки підвищили перший внесок при оформленні іпотеки: з 10...15 до 30...50 %. Через це до вересня 2008 р. обсяги продажу житла за іпотечними програмами знизилися на 95 % порівняно з показниками січня 2008 р. А втім уже в листопаді 2008 р. оформити іпотеку навіть у банках із топ-десятки було нереально – вони «заморозили» свої довгострокові програми через кризу ліквідності та відклали поновлення їх до кращих часів.

Аналогічна ситуація склалася і з кредитами на авто. До травня банки продовжували за іне-

рцією кредитування населення за старими схемами: 0 % перший внесок, привабливі відсоткові ставки та мінімальний пакет документів від позичальників. Однак уже з травня окремі банки не лише почали ускладнювати умови надання кредитів, а й істотно підвищили відсоткові ставки. Від січня 2008 р. авто кредити подорожчали з 19 до 30 % річних у гривнях та з 15 до 22 % у доларах та євро. А перший внесок зріс із 0 до 30 %. Це знизило обсяги продажу автомобілів на 70 % порівняно з показниками початку року. Водночас стали недоступними і споживчі кредити. Банки та кредитні спілки почали прискіпливіше укладати такі угоди, фактично на драконівських умовах для позичальників: збільшився розмір комісії, запроваджено нові додаткові обтяжливі для позичальника вимоги, зокрема страхування від нещасного випадку. Однак просто оформити страховку кредиторів не давали – суму страховки додали до вартості кредиту. Зросли на 15...20 % і ставки за споживчі кредити. Через що реальний їхній розмір сягнув 85 % річних [5].

Та навіть якщо громадянам вдалося отримати кредит, їх очікував несподіваний сюрприз у вигляді «паливної» відсоткової ставки, яка додатково обтяжувала і без того значну суму погашення. А через знецінення гривні майже на 60 % з початку року ставки зросли істотно, адже близько 70 % усіх позик надавали в доларах. Таким чином, за словами експертів, вже із січня 2009 року очікувався сплеск та зростання кредитної заборгованості.

«У більшості банків наразі просто немає грошей для надання позик. Довіру до цієї системи підірвано, депозитний портфель фізичних осіб не зростає, а залучити кошти з-за кордону неможливо. Нацбанк дає рефінансування тільки на покриття розривів ліквідності», – наголосив «Хрещатику» голова правління «Терра Банку» Сергій Щербина. За його словами, ситуація з кредитами поліпшиться лише тоді, коли покращиться дисбаланс між виданими кредитами та залученими депозитами (кошти, які банк спрямовує на кредитування, на 80 % складаються з депозитних ресурсів – «Хрещатик»). За словами ж аналітиків компанії «ПростобанкКонсалтинг», ситуація навряд чи зміниться наступного року, протягом якого очікується найбільший економічний спад за роки незалежності. Через що банки як одна зі складових фінансової системи країни прагнутимуть максимально оптимізувати свої фінансові баланси, заручившись підтримкою парламенту та НБУ.

Вважаємо, що сучасна світова фінансова криза є найглибшою в історії кризою, що має непередбачувані наслідки. І той план заходів, який впроваджується урядами багатьох країн, вражає сміливістю, професійністю та масштабністю рішень, про багато з яких не писали в жодних підручниках. Це нові нестандартні ідеї, які народжуються на очах. До позитивних фактів слід віднести те, що банківська система не наробила помилок із різними сумнівними міжнародними цінними паперами, які мали багато мультиплікаторів. Водночас, складність полягає у тому, що наша економіка і фінанси є дуже малими.

Щоб максимізувати прибуток, необхідно збільшувати доходи та зменшувати витрати банку. Нам відомі деякі напрямки зростання доходів комерційного банку:

1. Загальне зростання групи активів, що приносять відсотковий дохід, для чого банк повинен, по-перше, залучити більше позичальників і при цьому ретельно аналізувати їх фінансовий стан, по-друге, нарощувати свій кредитний потенціал за рахунок збільшення обсягу ресурсів, що залучаються. Це можливо при проведенні зваженої маркетингової та відсоткової політики;

2. Зміна питомої ваги доходних активів в сукупних активах, для чого необхідно звести «непрацюючі» активи до мінімуму, проте у межах, що забезпечують ліквідність банку;

3. Зміна загального рівня відсоткової ставки по активних операціях банку. Теоретично більш високий рівень відсоткової ставки повинен принести банку якомога більший дохід. Проте, в сучасних умовах банки рідко вдаються до таких дій. В умовах конкурентної боротьби вони найчастіше знижують ставку з метою залучення якомога більшої кількості позичальників. Зниження середньозваженої ставки відсотка по Україні є свідомим результатом цього;

4. Зміна структури портфелю доходних активів. Відомо, чим вищий дохід, тим більший ризик в сфері банківської діяльності. Тому головне завдання банку – визначення ступеня допустимої та виправданості того чи іншого ризику.

Для зниження ступеня ризику банк надає кредит позичальникові за наявності гарантії платоспроможного суб'єкта господарювання чи поручительства іншого банку, під заставу належного позичальникові майна, під інші гарантії, прийняті у банківській практиці. З цією метою банк має право попередньо вивчити стан господарської діяльності позичальника, його

платоспроможності та спрогнозувати ризик непогашення кредиту [8].

Для зниження рівня витрат пропонується:

а) залучення дешевих ресурсів (вклади до запитання);

б) зниження витрат на утримання апарату управління [1, с. 396].

Шляхи досягнення високої прибутковості наступні:

1. Нарощення власних коштів банку, що сприяє зростанню ресурсної бази банку і відповідно їх інвестиційного потенціалу; є однією з передумов залучення іноземних інвестицій; стимулює інтеграційні процеси; забезпечить незалежність банку і створить умови для виживання банківської системи України в період посиленої конкуренції з боку іноземних банків;

2. Раціональне й ефективне розміщення коштів банку для забезпечення його фінансової стійкості. Виконання цієї умови дозволить позбавитися суперечностей між ліквідністю, надійністю та прибутковістю комерційного банку.

3. Фінансове планування є одним із резервів збільшення прибутку і раціонального його використання. Багато витрат несуть банки внаслідок неузгоджених дій різних підрозділів між собою. Фінансовий план дозволяє спрогнозувати доходи, витрати і прибуток банку на рік. І хоча в умовах, які склалися в нашій країні, через нестабільність, інфляцію реальні дані можуть суттєво відрізнятись від запланованих, але пропорції залишаються практично незмінними. Банківська установа повинна реально бачити перспективи свого розвитку і цілі на поточний рік.

4. Формування достатнього страхового резерву та резервних фондів. В Україні діє Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі Фонд). Станом на 1 березня 2009 р. кількість учасників Фонду становить 184. Учасниками Фонду є банки і філії іноземних банків, які включені до Державного реєстру банків, який веде Національний банк України, та мають банківську ліцензію на право здійснення банківської діяльності. Участь у Фонді банків і філій іноземних банків є обов'язковою. Учасники Фонду зобов'язані сплачувати збори до Фонду. Учасником Фонду є банк, який виконує встановлені Національним банком України економічні нормативи щодо достатності капіталу і платоспроможності та може виконувати свої зобов'язання перед вкладниками. Учасникам Фонду, які не виконують встановлених Національним банком України економічних нормативів щодо достатності капіталу, платоспро-

можності та/або яким за рішенням Національного банку України зупиняється дія ліцензії Національного банку України на здійснення банківської діяльності, вони переводяться за рішенням адміністративної ради Фонду до категорії тимчасових учасників Фонду. Після переведення до категорії тимчасових учасників Фонду банк, філія іноземного банку, вклади фізичних осіб до яких залучені до дня їх переведення до цієї категорії, зобов'язані сплачувати збори до Фонду до повного виконання зобов'язань перед вкладниками по виплаті їхніх вкладів та нарахованих відсотків. Виключення банку, філії іноземного банку з числа учасників (тимчасових учасників) Фонду не позбавляє вкладників, вклади яких були залучені до дня виключення банку, філії з числа учасників (тимчасових учасників) Фонду, права на відшкодування таких вкладів у разі настання їх недоступності відповідно до цього Закону. Фонд гарантує кожному вкладнику учасника (тимчасового учасника) Фонду відшкодування коштів закладами, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не більше 150 тис. грн по вкладах у кожному із таких учасників. Зазначений розмір відшкодування коштів закладами, включаючи відсотки, за рахунок коштів Фонду може бути збільшено за рішенням адміністративної ради Фонду залежно від тенденцій розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників учасників (тимчасових учасників) Фонду. Фонд не відшкодовує гарантовану суму закладами, розміщеними:

а) членами наглядової ради, ради директорів і ревізійної комісії банку, іноземного банку, вклади яких у банку, філії іноземного банку є недоступними;

б) працівниками незалежних аудиторських фірм (аудиторами), які здійснювали аудиторські перевірки банку протягом останніх трьох років;

в) акціонерами, частка яких перевищує 10 % статутного капіталу банку;

г) третіми особами, які діють від імені вкладників, зазначених у пп. 1, 2, 3;

д) вкладниками, які на індивідуальній основі отримують від банку пільгові відсотки та мають фінансові привілеї, що призвели до погіршення фінансового стану банку;

е) вкладниками, які не ідентифіковані ліквідаційною комісією.

5. Застосування таких інструментів в банківській діяльності, як ф'ючерси, опціони, форвардні операції з валютою та інші форми діяльності, які відповідають умовам ринкових відно-

син і дозволяють планувати і одержувати додатковий прибуток.

6. Системне і всебічне вивчення кредитних ризиків, вживати заходів з їх пониження. З цією метою необхідно організувати відділи управління кредитними ризиками.

7. Покращення рівнів професіоналізму – від політики банку, майстерності, грамотної побудови управлінських і функціональних структур.

Питання, що стоїть перед нами сьогодні: чи вистачить урядових інструментів, кредиту Міжнародного валютного фонду для того, щоб стабілізувати ситуацію в українській фінансовій системі? Сподіваємось, що так, адже фінансові потреби в нас невеликі. Ми не Бразилія, не Китай, не Росія, і величина задачі є посильною для того, щоби в нас інвестувати. Можливо, що всередині банківської системи теж мають відбутися серйозні зміни: багато банків переглянуть свої стратегії, деякі об'єднаються, деякі продадуться, прийдуть нові інвестори, якісь установи капіталізує Нацбанк або уряд, і цей процес також сприятиме оздоровленню. Основні принципи діяльності комерційного банку – прибутковість господарювання та принцип «дешевше купити – дорожче продати»; забезпечуючи прибуток клієнту, банк реалізує і свій власний інтерес. Тому банк повинен постійно удосконалювати і впроваджувати нові види послуг, підвищувати якість обслуговування.

Підбиваючи підсумок, необхідно зазначити, що в умовах ринкової економіки отримання прибутку та забезпечення рентабельної діяльності є необхідним чинником існування будь-якого суб'єкта підприємництва. Прибуток характеризує стійкість кредитної установи. Він необхідний для створення адекватних резерв-

них фондів, стимулювання персоналу і керівництва до розширення та вдосконалення операцій, скорочення витрат і підвищення якості послуг, що надаються, і, зрештою, для успішного проведення наступних емісій і відповідно збільшення капіталу, який дає змогу розширити обсяги і поліпшувати якість наданих послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Аналіз банківської діяльності: [Текст] / А. М. Герасимович та ін.; за ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2006. – 600 с.
2. Банківські операції: [Текст] / А. М. Мороз та ін.; за ред. А. М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
3. Дорошенко, І. В. Основні показники діяльності комерційних банків України [Текст] / І. В. Дорошенко // Вісник НБУ. – 2006, 2007, 2008. – № 2. – С. 70.
4. Галицька, Е. В. Фінансові результати діяльності банків України [Текст] / Е. В. Галицька // Вісник НБУ. – 2006, 2007, 2008. – № 3. – С. 64-69.
5. Паливода, К. Чи загрожує Україні іпотечна криза? [Текст] / К. Паливода, П. Гайдуцький // Дзеркало тижня. – 2008. – 29 бер. - 05 кв. – № 12 (691).
6. Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» [Електрон. ресурс]. Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 16.11.2006 р. № 358-V, від 31.10.2008 р. № 639-VI. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
7. Статистичний щорічник України за 2008 р. Державний комітет статистики України [Текст] / за ред. О. Г. Осауленко // К.: Держаналітінформ.
8. Господарський кодекс України [Текст]: Коментар. – Х.: ТОВ «Одісей», 2004. – 848 с.

Надійшла до редколегії 17.03.2009.